

HUKUK ÖĞRETİMİ HAKKINDA BİR İNCELEME (1)

Unesco Genel konferansı, 1950 yılının mayıs - haziran aylarında yaptığı beşinci toplantısında (bazı memleketlerde sosyal bilimler alanında ders neveleri ve öğretim metodları) hakkında bir anket tertip etmek kararını vermişti. Bu kararı tatbik mevkiine koymak üzere UNESCO genel merkezi hükümet dışı milletler arası kurumlardan beşi ile işbirliği ederek 1951 - 1952 yıllarında bir anket hazırlamıştır. Bu işi başarmak için mevcut tahsisatın azlığı yüzünden anket ancak beş memlekette yapılabilmisti. Bunlar Belçika, Mısır, Birleşik Amerika, Fransa, İngiltere, Hindistan, Meksika, İsveç'ti. Mukayeseli hukuk milletlerarası komitesi Lübnan'ı da bu memleketler arasına almıştır.

Bu memleketlerden alınan millî raporlar birer umumî rapor hazırlanmasına imkân vermiş ve bu umumî raporlar (Sosyal bilimler öğretimi) başlığını taşıyan bir seri eser halinde ayrıca neşredilmiştir. Yüksek öğretimde sosyal bilimlerden *hukuk'a* ait olan eserin hazırlanması işi Hukuk Fakültesi profesörlerinden J. P. Niboyet'yeye tevdi edilmişti. Lâkin Niboyet'in mart 1951 tarihinde âni olarak vefatı üzerine bu vazife Paris Hukuk Fakültesi profesörlerinden Ch. Eisenmann'a tevdi edilmiştir. Birleşik Amerikada Columbia Üniversitesinde profesör John N. Hazard umumî raportör olarak seçilmiştir. 18 - 19 Temmuz 1952 tarihinde Cambridge'de yapılan ve bir çok güzide hukukçuyu bir araya getiren toplantıda, gönderilmiş olan raporlar münakaşa edilmiştir. Bu münakaşaların faydeli bir tarzda açılabilmesi için önce üç komite kurulmuştur. Bunlardan birincisi *Hukuk öğretiminde tatbik edilecek metodlar* konusunu incelemiştir. İkinci komite *hukuk öğretiminin programları ve teşkilâtı*, üçüncü komite ise *hukuk öğretiminde imtihanlar* mevzularını incelemişlerdir.

Eser prof. Hazard tarafından kaleme alınan bir girişle başlamaktadır. Profesöre göre hukuk profesörleri arasında kendi bilim kollarının öğretiminde metod ve amaçlara itiraz edenler gittikçe çoğalmaktadır. Bu itibarla UNESCO'nun yaptığı ve bu anket sonunda hazırlanan genel rapor çok faydalı olmuştur. Cambridge toplantısından çıkan neticelerden biri şudur: Eyice yerleşmiş hukuk öğretimi sistemleri, esaslı surette tâdil edilmezsiniz başka sistemlerden bazı prensipler alalmaz. Hukuk öğretimi ile mevcut kültür şekilleri arasında çok sıkı bağlar kurulmuştur. Bu itibarla bu öğretim sisteminin uzun zamandanberi tatbik edildiği memleketlerde kökten değişmeler yapmak imkânsız

(1) *Yüksek öğretim sahasında sosyal bilimler : hukuk öğretimi UNESCO 1952.*

gibidir. Bununla beraber bu toplantı her profesöre kendi memleketindeki ve yabancı memleketlerdeki sistemlerin eyilik ve kötülükleri hakkında bir fikir vermeğe yaramıştır. Bu da büyük bir hizmettir. Raporda bu alanda her memlekette olmasa bile bazı memleketlerde ve bazı alanlarda yapılabilecek bazı ıslâhat hakkında değerli işaretler vardır.

Prof. Hazard'a göre, harpden beri daha çok artan memleketler arası profesör mübadelesi bu bapta faydalı hizmetler görebilir. Neticim Birleşik Amerika'da hukuk öğretiminin esasını teşkil eden *sokratik metod* Paris Hukuk Fakültesinde deneme mahiyetinde olarak bazı derslerde tatbik edilmektedir. İngiliz kolejlerinde uzun zamandanberi tatbikedilen güdümlü çalışmalar (*travaux dirigés: tutorial system*) şimdi küçük tadillerle bazı Birleşik Amerika hukuk fakültelerinde denmektedir. Öğrencilerin temel prensiplere süratle nüfuz etmesini sağlayan Avrupa öğretim metodu Birleşik Amerikada mahkeme kararları incelemelerinin yanında yer almakta ve programların bazı safhalarında zaman kazanmasına imkân vermektedir.

Hazard'ın fikrine göre bütün dünyada hukuk fakültelerinin aynı amacı takip etmesi ve aynı öğretim metodlarını uygulaması ne mümkün hattâ ne de temenni edilmeğe değer bir şey olmamakla beraber, fikir mübadelesinin gelişmesi hiç olmazsa bu alanda eskidenberi tecelli eden derin farkların azalmasına hizmet edecektir. Prof. Hazard'a göre bu kabil tecrübelerden bilhassa Afrika ve Doğu memleketlerinden bir kısmı istifade edecektir. Prof. Hazard'a göre bu kabil tecrübelerden bilhassa Afrika ve Doğu memleketlerinden bir kısmı istifade edecektir. Çünkü onlarda hukuk öğretimi geniş ölçüde teşkilâtlanmış ve yerleşmiş değildir. Bu arada diğer sosyal bilimler alanında yapılan tecrübelerin de nazarı itibare alınmasının çok faydalı olacağı, çünkü aynı dertlerin kısmen de onlarda da mevcut olduğu açık bir hakikattir.

Rapor'un kendisine gelince, bu iki kısımdan müteşekkildir. Bunlardan birinci kısım *hukuk öğretiminin gayeleri ve seciyesine* temas etmektedir. İkinci kısım ise, *anket yapılan memleketlerde hukuk öğretiminin teşkilâtlanmasına taallük etmektedir*.

Ankete konu teşkil eden memleketlerden gelen raporların mütalâasından ve Cambridge'de yapılan toplantının ışığı altında - fakat kendi şahsi görüşünü tamamen muhafaza etmek şartı ile - hazırladığı raporun birinci kısmında Prof. Eisenmann, önce yalnız ameli gayeleri *mi hedef tutulmalıdır, yoksa ilmî hedeflere de yer verilmelidir* meselesini ele almıştır. Hukuk fakültelerinde okuyan öğrencilerden her iki gayeyi de takip eden gruplar bulunduğunu kabul eden raportör önce.

münhasıran pratik gayeler takip eden bir hukuk öğretiminin özelliklerini belirtmeğe çalışmıştır. Hakimler, avukatlar, noterler, gibi idarede bazı mevkileri işgal eden kimseler için iştigal sahasına giren meselelerin şeması hemen şundan ibarettir: devletin hukuk kaidelerinin durumu şu veya bu olmasına göre, konkret duruma yani fiilî olaya tatbik edilecek hukukî hükümler nelerdir? Bu takdirde amelî gayeler takip eden bir hukuk öğretiminin karakteristik vasıfları şunlar -'mak gerektir:

1 belli bir devletin hukuk tatbikatı için adam yetiştirmek bahis konusu olduğuna göre hukuk öğretiminin konusu, hem tek konusu bu devletin hukuku olmalıdır.

2. Aynı sebepten dolayı böyle bir öğretim usulünde bu hukukun kaidelerinin umumiyesi içinde konkre meselelerin halli veya tâbi tutulacağı muamele tarzı bilhassa dikkate alınacaktır.

3. Böyle bir hukuk öğretiminin geliştirmeğe çalışacağı zihnî kabiliyetler dedüktif muhakeme tarzının vasıfları olacaktır; böyle bir öğretimde dedüktif mantık zihniyetine en yüksek değer verilecektir.

Eisenmann'a göre münhasıran amelî bir amaç takip eden bir hukuk öğretiminde (hukukî muhakeme) tarzı üstün bir vasıf taşıyacaktır. Çünkü hâdiselerin hukukî normların şümulü içine girip girmediğini tesbit etmek ancak bu kaidelerin çok iyi bilinmesi ile mümkün olur. Bundan başka, hukuk kaidelerinin hepsinin yazılı, daha doğrusu kanun vâzı tarafından vazedilmiş bulunduğu da kabul edilmesi icap eder. Bununla beraber kanunların hukukun tek kaynağı olmadığı, bunun yanında hâkimlere de hukuk yaratmakta selâhiyetinin - istisnâî de olsa - tanındığını Eisenmann haklı olarak işaret ediyor (fakat bu gibi bir selâhiyet tanıyan kanunlar arasında İsviçre medenî kanununu anarken 1. ci madde yerine yanlışlıkla bu kanunun 2. ci maddesini vermektedir.) Common Law sistemine sahip olan memleketlerde kanunların hemen hemen hiç mevcut olmadığını ve mahkeme kararlarının başlıca kaynak teşkil ettiğini, verilen her kararın hem veren mahkemeyi hem de aynı derecede veya daha aşağı derecede bulunan diğer mahkemeleri de bağlayıcı bir kuvveti haiz olduğunu belirten Eisenmann gerek kanun vâzı tarafından vaz edilmiş hukuk sisteminin, gerek Common Law'ın cari olduğu memleketlerde, evvelen mevcut umumî kaidelerin her hususî durum ve hâdiseye tatbiki için kıyas metodundan başka metodların da tatbiki gerektiği açıkça kabul edilmemekle beraber buna ne de olsa mecburiyet vardır.

Yine kabul etmek icap eder ki bu nevi yalnız amelî gaye takip eden hukuk öğretiminde, ana vazife millî hukukun öğretimi olmakla beraber bu günkü milletler arası münasebetlerin artışı karşısında baş-

ka memleketlerin hususi hukuk sistemlerini, hattâ âmme hukuku esaslarını bilen kimselere ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç hukuk öğretiminde mukayeseli hukuka ve yabancı hukuk sistemlerini ve devletler hukukunu okutmağa zaruri kılar. Nihayet, bugünkü hukukun eyi anlaşılabilmesini temin bakımından pratik gayeli öğretim sistemleri Hukuk tarihine ve Roma hukukuna bir yer vermek zarureti duymuşlardır. İlmî hukuk öğretimi gayesi güden hukuk anlayışını izah için Prof. Eisenmann önce hukuk bilgisi veya hukuk ilmini (la connaissance ou science du droit) yi tarif ediyor. Prof. e göre, konusu hukuk olan bilgidir. Bu bakımdan gayet geniş bir mânası vardır. Bunun içinde her şeyden önce pozitif hukuku ele almalıdır. Fakat hukuk ilmi pozitif hukukun mahiyetine de nüfuz etmeğe çalışmalıdır. Bu bakımdan bir hukuk dogmatik'ine ihtiyaç açıktır. Bununla beraber hukuk dogmatik'inin vazifesi ile bir hukuk sisteminin positif tahlilinin vazifesi arasındaki farkların da gözden uzak tutulmaması gerekir. Hukuk çalışmalarında her iki nevi problemin yakınlaştırıldığını görüyoruz. Bu arada pozitif hukukun izahına geçen Prof. Eisenmann, mevzuat ve pozitif hukukların mukayesesi konularını ele almıştır. Bu arada positif hukukların mevzuat meselelerinin tabii olarak nazarı itibara alınması zarureti ortaya koymuştur. Mevzuat meseleleri üzerine mülâhazada bulunan Eisenmann hukuk ilminin yalnız positif hukukun mütealâsı ile iktifa edemeyeceğini, mevzuatın meseleleri olduğunu, teşrii mesele problemleriyle teşrii teknik meselelerinin varlığını, hangi mevzuat meselelerinin hukuk ilmine ait olduğunu belirtiyor. Neticede Eisenmann, yüksek tahsil ve üniversite derecesinde hukuk öğretiminin yalnız pratik gayeler takip edemeyeceğini, aynı zamanda ilmî endişelerin de bu öğretim de yer alması lüzumunu savunmakla incelemesinin ilk kısmına son vermiştir.

Raporunun ikinci ve kanaatimizce asıl ilgi çekici kısmında Eisenmann, anketin yapıldığı ona yakın memlekette hukuk öğretiminin nasıl tanzim edildiğini özetlemiştir. Bu münasebetle önce yüksek öğretimde hukuk tedris eden çeşitli kurumların tipleri, bu kurumlarda ders veren hocaların durumu, bu kurumlara giriş şartları incelenmiştir. Daha sonra hukuk fakültelerine veya hukuk mekteplerine verilen sosyal vazifeler ve bunlardan doğan neticeler, bu kurumlarda müşahade edilen büyük hukuk devreleri, öğretim metodları, en sonra imtihan rejimleri gayet açık ve faydalı bir şekilde açıklanmıştır.

Hukuk Fakültelerimizin yönetmenlik ve imtihan meselelerinin ta meclis dilekçe encümenine kadar geldiği bir zamanda, medenî âlemin başlıca memleketlerinin Hukuk Fakülteleri ve okullarında müşahade edilen durumu bilmekte, memleketimiz için de büyük faydeler vardır sanıyoruz.